

D E P L A T E V.Z.W.

TIJDSCHRIFT VAN DE OOSTENDSE HEEMKRING "DE PLATE"

Vormings- en ontwikkelingsorganisatie en Permanente Vorming

Aangesloten bij de KULTURELE RAAD OOSTENDE en het WESTVLAAMS VERBOND VAN KRINGEN VOOR HEEMKUNDE

Statuten gepubliceerd in de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad dd. 1-2 mei 1959, nr. 1931 en gewijzigd volgens de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad dd. 15 mei 1975 nr. 3395, de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad van 4 december 1986 nr. 31023 en de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad van 5 oktober 1989 nr. 13422.

Alle medewerkers zijn verantwoordelijk voor de door hen getekende bijdragen.

Tekst overname toegelaten na accoord van auteur en mits vermelding van oorsprong.

Ingezonden stukken mogen nog NIET gepubliceerd zijn.

De auteurs worden er attent op gemaakt dat bij elke bijdrage een bronvermelding hoort.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

A. VAN ISEGHEM
Ijzerstraat 1
8400 OOSTENDE

SECRETARIS

J.B. DREESEN
Rode Kruisstraat 4
8400 OOSTENDE

PENNINGMEESTER

J.P. FALISE
H. Serruyslaan 78/19
8400 OOSTENDE

REKENING

750-9109554-54
000-0788241-19

JAARGANG 23
NUMMER 3
MAAND maart 1994

IN DIT NUMMER

- blz. 78 : R. VERBANCK : Een laat Romeins fort te Bredene ?
- blz. 89 : N. HOSTYN : Schattige maritieme souvenirs uit de Belle-Epoque.
- blz. 92 : J. VERHAEGHE : Een nieuw galgeveld voor Oostende 1776.
- blz. 95 : J.B. DREESEN : Votiefscheepjes en maritieme ex-voto in de Kapucijnenkerk te Oostende.
- blz. 99 : R. PIERLOOT : Mercedes-Benz en Oostende.
- blz. 100 : 2e lijst aankopen, schenkingen en andere opnamen in inventaris 1993.

MAART - ACTIVITEITEN

De Oostendse Heemkring DE PLATE heeft de eer en het genoegen zijn leden en andere belangstellenden uit te nodigen tot de volgende activiteiten in de loop van de maand maart 1994.

A. In het kader van de actie KEN UW STAD een wandelvoordracht die doorgaat op

woensdag 16 maart 1994 om 15 uur

in het Museum voor Schone Kunsten, Wapenplein Oostende voor een rondleiding met uitleg op de

RETROSPECTIEVE CHARLES DRYBERGH (1933-1990)

onder leiding van onze Stadsconservator de heer Norbert HOSTYN.

Met de retrospectieve tentoonstelling gewijd aan het werk van Charles DRYBERGH vult het Museum voor Schone Kunsten eens te meer een stuk Oostendse kunstgeschiedenis in.

De Brusselse kunstschilder Charles DRYBERGH kwam in de vroege zestigerjaren met zijn ouders vanuit Blankenberge in Oostende wonen en verbleef hier continu tot aan zijn dood in 1990. Samen met kunstenaars als Maurice BOEL, Etienne ELIAS, Nadine VAN LIERDE, Gerard HOLMES, Jacky DE MAEYER, Jef VAN TUERENHOUT, Roland DEVOLDER en de Middelkerkenaar Mark PANNEK bepaalde hij mee de hoofdlijnen van het artistieke gebeuren in onze stad tijdens de jaren '60 en '70.

Vele van de hierboven genoemde kunstenaars kwamen reeds individueel aan bod in het museum. Maurice BOEL in 1988, Nadine VAN LIERDE in 1968 en 1986, Jacky DE MAEYER en Gerard HOLMES in 1990.

DRYBERGH werd reeds heel vroeg opgemerkt : de vorige conservator Frank EDEBAU bracht reeds in 1965 een tentoonstelling met zijn werk. Vier jaar na de laatste grote individuele tentoonstelling van DRYBERGH in het Oostendse H.R.I.P.B. in 1990 en zijn overlijden in hetzelfde jaar, is de tijd rijp voor een grote retrospectieve.

Alle aspecten van zijn loopbaan en stijlontwikkeling zullen aan bod komen : zijn vroege werken, vertrekkende uit het realisme, met gaande weg meer expressionistische invloeden, zijn abstracte periode, de terugkeer tot de figuratie, de invloed van de "popart" en de versobering van zijn stijl tot enkel zwart wit.

Conservator Norbert HOSTYN zorgt voor de gepaste uitleg. Deze rondleiding is vrij en kosteloos, ook voor niet-leden. Een enige gelegenheid om over deze zeer gekende kunstenaar iets meer op te steken. Wij verwachten U om 14u45 voor de ingang van het Museum. Men zegge het voort.

B. Een avondvoordracht met documentatiemateriaal op

donderdag 31 maart 1994 om 20u30

in de Conferentiezaal van het V.V.F.Oostende, Dr. Colensstraat 6.

"NOORDZEE" OOSTENDSCHE TURNVEREENIGING

65 JAAR
"OTV NOORDZEE"
TE OOSTENDE

Oostende is door de tijd heen eigenlijk steeds een turnvriendelijke stad geweest. Talrijke stadsgenoten zijn bij diverse verenigingen aangesloten. Zo groeide het ledenaantal van de in 1927 opgerichte Oostendse Turnvereniging Noordzee — in de volksmond "de Noordzee" — onder de bekwame leiding van Henri Boddaert, al vlug aan. En onlangs mocht OTV Noordzee haar vijfenzestigste verjaardag vieren.

Dries De Gryse vond die gelegenheid passend om de geschiedenis van deze vereniging in de vorm van een fotoboek te evoceren. Met het talrijke beeldmateriaal en de tekstfragmenten heeft de auteur, jaar na jaar,

een overzicht gecreëerd. Evenzeer als het een ode aan de pioniers van de turnvereniging is geworden, is het een prettig kijkboek vol aangename herinneringen voor de vele Oostendenaars die ooit op deze of gene wijze met "de Noordzee" te maken hebben gehad. En voor de buitenstaanders tenslotte bevat het boek van Dries De Gryse een stuk boeiende volks geschiedenis.

Het boek "Noordzee, Oostendse Turnvereniging" is een realisatie van de vzw Manga (059/800964). Meer informatie: Dries De Gryse, Perzikenlaan 28 te Oostende (059/801732).

*Zondag 1 augustus 1948: het Oostendse stadsbestuur overhandigt de vereniging haar nieuw vaandel...
Het boek "Noordzee, Oostendse Turnvereniging": één brok Oostendse (volks)geschiedenis.*

Het onderwerp : KAREL JONCKHEERE EN OOSTENDE.

De spreker : Dirk BEIRENS, Licenciaat Germ. Fil. en GHSO. KUL
1978.

De heer BEIRENS, leraar in het secundair onderwijs, Oostendse gids en hoofdredacteur van het gidsentijdschrift "Lange Nelle" is sedert jaren gepassioneerd door de figuur van de, onlangs overleden, Oostendse grootmeester.

Heel zijn leven lang heeft Karel JONCKHEERE gehunkerd naar Oostende, ook al was hij soms maar eventjes weg. Van die hunker in zijn levensavond getuigt/getuigde hij nog heel sterk in zijn dichtbundel "Recht op da capo" (1988).

Hoe werd Oostende in Karels hart en ziel gegrift ?

Na een beknopte, min of meer chronologisch-anekdotische geschiedenis van zijn Oostendse jeugd (autobiografie deel 1 : De vogels hebben het gezien), wordt de focus gericht op de jaren dertig, toen Karel JONCKHEERE heel actief was in zijn geboortestad : zijn eerste pennevruchten, het Willemsfonds, VTB-medewerker en redacteur "De Badgast", de Week van het Vlaamse Boek, het Oostendse culturele milieu (schilders en schrijvers) enz. (autobiografie deel 2 : Waar plant ik mijn ezel ? en deel 3 : Mijn dochter wordt sirene). Deze Oostendse periode wordt ook geëvoceerd tijdens de recent ontworpen Karel Jonckheere-wandeling van de Oostendse gidsenkring "Lange Nelle".

Dan volgen de oorlogsjaren (autobiografie deel 4 : De man met de ruiker en deel 5 : Verbannen in het vaderland). In april 1944 gaat hij wegens de oorlogsomstandigheden in "ballingschap" naar Gent : het definitieve woon-afscheid van zijn vaderstad.

In het afsluitende deel komen zijn lijfelijke en literaire contacten met Oostende na WO II aan bod.

Een enige gelegenheid om de figuur van Karel JONCKHEERE op een boeiende wijze verteld te krijgen en een welkome aanvulling op zijn eigen autobiografie. Een avond die U niet moogt missen. Zoals steeds is de toegang vrij en kosteloos ook voor niet-leden. Wij verwachten U.

J.B. DREESEN

EEN LAAT ROMEINS FORT TE BREDENE ?

door Richard VERBANCK

Ik ken voorlopig slechts één aanleiding die mij toelaat te vermoeden dat er tijdens de laat-romeinse periode (3e eeuw) een fort stond op de site van de aloude dorpskern van Bredene. Er is echter voldoende reden om dit vermoeden ernstig op te vatten.

Sporen van een mogelijke versterking zijn te vinden op een plan van de streek uit het jaar 1600. Dit plan werd aangekocht door de Koninklijke Bibliotheek, en maakte twee honderd jaar geleden deel uit van de verzameling van Georgee LEGGE, eerste baron Dartmouth (K. Bibl. Kaarten en plannen 538 - 131 x 64 cm.). Het dokument werd voor het eerst tentoongesteld te Brussel in 1968 en werd in de catalogus voorgesteld door Lisette DANCKAERT, op basis van gegevens verstrekt door Dr. archivaris A. DESMET. (Bulletin van de K.Bibl. 1967). Met een paar zaken uit de tekst kon ik mij niet verzoenen, en dit heb ik dan laten weten in mijn schrijven aan de K.Bibl. op 26 juni 1973.

Zo wordt betwist dat het plan zou getekend zijn in het jaar 1600, en wel om reden, ik citeer : "De moorddadige belegering van Oostende door aartshertog Albrecht begon pas in juli 1601. Het is dus uitgesloten dat de onbekend gebleven auteur deze kaart, met aanduidingen voor het beleg, zou begonnen hebben, en nog minder kunnen beëindigen vóór het begin van de strijd". Einde citaat.

Ik liet weten dat de forten rond Oostende opgeworpen werden vóór 1600 en geen enkele aanduiding op de kaart betrekking had op het beleg zelf. Ook met de veronderstelling dat een grote waterplas de "Groote Keygnaert kreek" zou zijn kan ik niet akkoord gaan. Kwestie van ligging.

Van dit plan zijn kort na het tot stand komen enkele gekende copijen gemaakt, maar geen ervan staat zo vol details en toponiemen als het origineel (Kaarten in bezit van Markies van Salisbury-Hatfield). Wel werd een belangrijke correctie aangebracht : het Albertusgeleed vloeit LANGS het fort Albertus in plaats van er middendoor ! Ook de grondvesten te Bredene zijn erop te zien, maar slechts schematisch.

Het fragment "Fort van Bredene" met het raadselachtig overschot van oude grondvesten werd reeds verscheidene malen gepubliceerd (Bredeniana 1988 en "Een oord genaamd Bredena" - 1991). In dit laatste werk heb ik voor het eerst de mening geopperd - heel schuchter - dat deze grondvesten wel zouden kunnen dateren uit de romeinse tijd. Dit stukje grondplan, want meer is het niet, had ik vergeleken met de foto van een nog bestaand romeins fort te Portchester (Z-Engeland). Ik wil op deze weg voortgaan, maar vooraf wil ik nog wat meer aandacht besteden aan het bewust plan uit 1600. Het gaat om de geloofwaardigheid ervan, en ook over de omstandigheden waarin het werd opgemaakt.

Wat heeft de tekenaar te Bredene precies gezien ? Wij weten het niet, en we zullen het nooit weten, want de site werd sedertdien verstoord en volgebouwd. We zullen dus verplicht zijn eventjes in zijn huid te kruipen om in een FICTIEF verslag,

zogezegd door hem geschreven, in zijn voetstappen te treden. Laat ons ook veronderstellen dat het neergepend werd in een soort koeterwaals dat hier wordt vertaald :

"In ben ingenieur in dienst van Sieur Daniël d'Hertaing, heer van Marquette. Als zodanig volgde ik de Prins Maurits van Nassau bij diens veldtocht ter verovering van de havensteden Nieuwpoort en Duinkerke.

Op 27 juni 1600 kwamen we te Oostende aan via Oudenburg en Plassendale. We ondervonden geen weerstand want de forten van Oudenburg en Bredene waren reeds door de garnizoenen van Aartshertog Albrecht verlaten. Deze beide versterkingen werden natuurlijk door onze eigen manschappen bezet. Niet voor lang echter, want tot ons aller verrassing kwam alras een sterk leger van de Rooms en opdagen die in volle snelheid de Staatsen achtervolgde. Oudenburg, Plassendale en Bredene werden door hen heroverd.

Onderweg was ik opgehouden door het tekenen van schetsen van de forten van Oudenburg, Plassendale en ook van de kleine parochie Zandvoorde met het nabijgelegen mooi kasteeltje. Bij het naderen van de vijandelijke troepen vluchtte ik ijlings naar de stad Oostende en verbleef daar de volgende dagen bij het hoofdkwartier van de Staten-Generaal. Van hieruit kreeg ik een opdracht die, gezien de omstandigheden, niet van de gemakkelijkste was. We waren op dit ogenblik omringd van forten die in handen waren van de vijand, en tevens door een net van slijkerige krekens. Nu werd van mij verlangd dat ik de hele streek op kaart zou brengen. Het hoefde geen schaalplan te zijn want daartoe ontbrak het mij aan middelen en tijd. Ook het stratenplan van Oostende kon ik over het hoofd zien want dat was voldoende bekend. Aan het tekenen van de stadsomwalling was ik reeds begonnen.

Hoofdzaak was het militaire aspect van de streek. De forten mochten op grotere schaal getekend worden vanwege de details. Van belang waren ook de waterlopen want deze waren zeer verraderlijk. Geen enkele mocht ontbreken. Ook alle richtpunten dienden opgetekend te worden. Dat waren hofsteden, ruines, kerken, bruggen, overdrachten en moten.

Ik besloot voort te werken aan de oostkant van Oostende. Een deel had ik immers reeds op papier.

Ik kende natuurlijk de streek niet, maar dit was geen bezwaar. Men bezorgde mij een paar gidsen, mensen die het platteland waren ontvlucht. Zonder dralen begonnen wij aan onze gevaarlijke tocht. We namen wat mondvoorraad mee en elk een kruikje wijn. Zuiver drinkwater was er in de stad noch omgeving te vinden.

De Staten-Generaal hadden een brug laten slaan over de nieuw gevormde Geule, en eenmaal hierover waren we op ons zelve aangewezen. Deze brug, die op mijn plan voorkomt, was eigenlijk opgetrokken om langs daar geschut en wagens binnen de stad te brengen, maar sedert de vijand het fort van Bredene bezet hield speelde hij geen grote rol meer. Wel trokken er nog patrouilles over die het niemandsland tussen de Geule en Bredene bewaakten, maar ze waagden zich niet te ver. Eenmaal buiten hun zicht konden

we op hun bescherming niet rekenen. We zouden echter ondervinden dat ook de bezetters van Bredene liever de poort gesloten hielden en zich niet waagden in de richting van de stad.

Praten met mijn gidsen was niet gemakkelijk. Ze begrepen geen woord Frans en van hun taal kende ik alleen maar datgene wat ik in het leger had opgeraapt. Het werd dus een mengelmoes met veel Duits daartussen, een taal ik wat meer beheerste.

We trokken langs de duinen, voorbij enkele kleine verlaten woningen, tot aan de Bredense dijk. Hier vonden we een geruineerde schans waarvan mijn gezellen vermoedden dat het "Truanfort" noemde, maar heel zeker waren ze niet. Ze toonden met drie opgeheven vingers aan dat er rond Bredene drie dergelijke schansen waren aangelegd, maar dat ze ondertussen vernield waren. Het is mogelijk dat een van de twee anderen deze naam droeg. Van veel belang was het niet en dit eerste verlaten schansje kreeg van mij de naam mee. Het was opgeworpen met uitgedolven aarde, zodanig dat het omringd was door een droog grachtje. Ik maakte een schets.

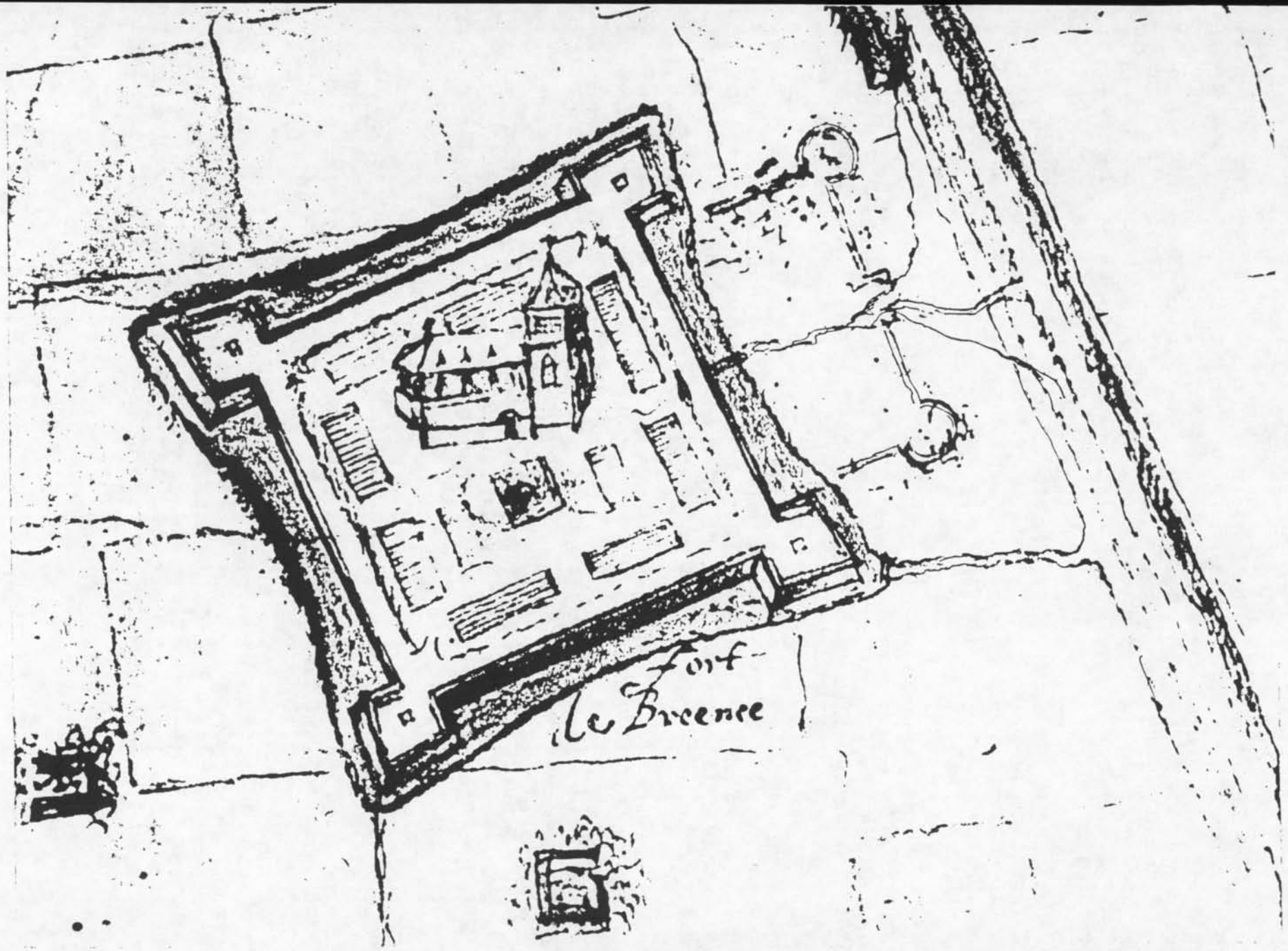
De dijk zelf, die zich strekte in de richting van Bredene, was aldaar niet zo hoog - schouderhoogte ongeveer - maar verhoogde naarmate wij dorpswaarts trokken. We liepen aan de westkant om niet gezien te worden.

Zonder één levend wezen te hebben ontmoet bereikten we ons eerste doel. Voorzichtig beklommen wij de berm van de dijk, en daar lag voor ons het fort van Bredene. Het was van het gewone vierkante type waarvan de hoeken voorzien waren van bastions. De ingang was naar ons gericht. Net zoals bij de kleine schans die we even te voren hadden verlaten had uitgedolven aarde gediend om de wallen op te werpen, zodat ook hier rondom een vestinggracht was ontstaan. Een brugje lag voor de ingang. Boven de wallen stak de kerk met haar vierkant torentje hoog uit. Ik vermoedde dat het kleine garnizoen in houten barakken was ondergebracht.

Rechts van ons, aan de andere zijde van de dijk, merkte ik een breed geleed of kanaaltje dat vanaf het fort zuidwaarts langs de dijk was gegraven. Bij Plassendale had ik reeds dit kanaaltje opgemerkt men zei dat het gegraven was om het fort van Bredene van munitie te voorzien. Van alles wat ik opmerkte maakte ik een kleine schets. De schildwachten die lusteloos rondliepen op de wallen merkten ons niet op.

Aan de voet van de dijk lag aan weerszijden een smal grachtje. Dit aan de kant van het fort stond in verbinding met de vestinggracht. Ik noteerde het klein houten brugje dat daarover lag.

Tussen dijk en fort was echter niets te zien dat mijn nieuwsgierigheid opwekte. Als ingenieur in vestingbouw kon ik er niet naast kijken. Er lagen ruines van dikke muren die eens moeten deel uitgemaakt hebben van een oude vesting. Ruines is eigenlijk een groot woord want op veel plaatsen was niet meer te zien dan de grondtekening daar de stenen verdwenen waren. Hier en daar echter waren nog stukken muur overgebleven tot op een hoogte tussen de 2 en de 4 voet. De voorzijde, naar ons gericht, was nog volledig herkenbaar tussen wat eens ronde hoektorens waren geweest. Deze zijde was in het midden onderbroken door de resten van het

Fort
Le Breence

vroegere poortgebouw. Ik schatte de lengte van deze voorzijde tussen de 450 en 470 voet.

Anders was het gesteld met de zijmuren. De twee fragmenten die overgebleven waren, elk van een lengte die ik schatte op 120/150 voet eindigden aan de vestinggracht van het fort. Blijkbaar was al het overige verdwenen toen het fort werd aangelegd. De afgebroken muren dienden wellicht om de wallen te versterken. Dit werd bevestigd door een van mijn gezellen die mij wist te zeggen dat ook de kerkmuren met deze stenen werden verstevigd.

Mijn besluit was dat hier ooit een vesting had gestaan, waarschijnlijk gelijkzijdig met vier ronde hoektorens, maar die eens buiten dienst, in de loop der eeuwen stuk voor stuk werd afgebroken omdat in deze steenarme streek de materialen goed van pas kwamen.

Daar deze grondvesten mij zeer boeiden maakte ik nog vlug een schets van de wegelkens die vanuit de ingang van het fort vertrokken, door de ingang van de oude vesting liepen en zich van daaruit splitsten in twee richtingen naar de weg bovenop de dijk. Van enkele kleine hofsteden ten oosten van de dijk kon ik ook de plaats bepalen.

De dijk zelf was erg kronkelig vanaf de duinen, en zo was dat ook, vanaf het dorp, het kanaaltje. Ik vond het onnodig dit als zodanig in kaart te brengen. Ik opteerde voor een rechte lijn. Militair veranderde dit niets aan de zaak.

Dwars over de landerijen keerden we toen terug naar Oostende. De enkele hoeven die wij voorbijkwamen lagen in ruine. Eén grote hofstede viel me op. Een van de gidsen kende de naam, maar ik heb hem niet goed begrepen. Zij had een nogal barbaarse naam : iets als Rikward. Heeft geen belang, maar ze staat erop.

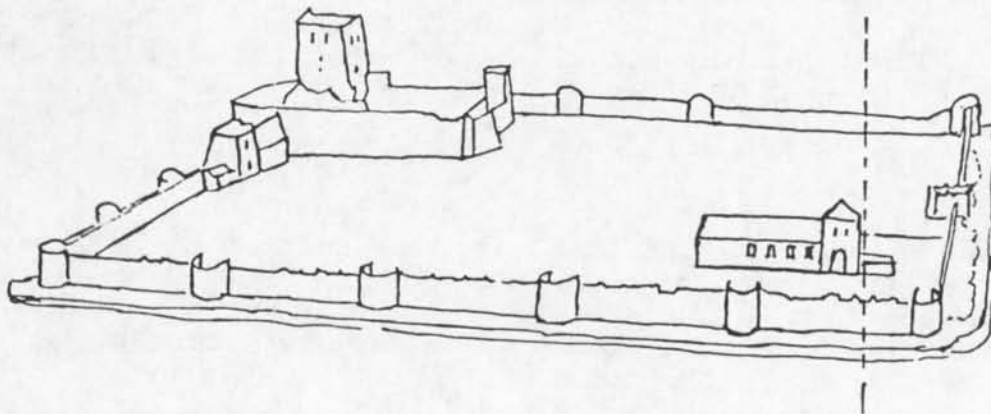
Eenmaal binnen de stad vernamen we dat Prins Maurtis van Nassau bij Nieuwpoort een grote overwinning had behaald. Wij hebben dit natuurlijk op passende wijze gevierd." (2 juli 1600).

* * *

Hier beëindig ik het fictief verslag van de onbekende maker van het plan. Zijn taak heeft hij tot een goed einde gebracht. Met fierheid schreef hij onderaan zijn kaart : "acevee ce 16 juillet 1600". Voltooid op deze 16 juli 1600.

De tijdspanne waarin de kaart tot stand kwam is GEEN fictie. De aanduidingen spreken voor zichzelf. De afwerkingsdatum staat neergeschreven, zoals hiervoren gezegd. Aan het tekenen werd begonnen na de verdrijving van de soldaten van Aartshertog Albertus uit een paar welbepaalde plaatsen : te Zandvoorde "Petit chateau ou Lennemy a été logé" en bij Sinte-Catherine : "Mote de moulin ou l'ennemy a été logé". Dit wil zeggen : na 27 juni 1600.

* * *

Portchester Castle

Rechts : Zo kunnen de grondvesten te Bredene er oorspronkelijk uitgezien hebben.

Aanvankelijk betoonde ik weinig interesse voor de grondvesten die te zien waren op de kaart. De oorsprong kon men zoeken in een brede waaier van veronderstellingen. Men denkt eerst aan de middeleeuwen. Een licht ging bij mij op bij het herlezen van een artikel van J. MERTENS in "Biekorf" (59e jaargang) : "Oudenburg en de Vlaamse kustvlakte tijdens de Romeinse periode". Vooral één foto fascineerde mij : het bijna intact gebleven fort uit de laat-romeinse periode te Portchester (Zuid-Engeland). De volledige ommuring is nog te zien, zodang dat het kleine stukje dat we kennen van een eventueel Bredens fort zou kunnen gebruikt worden als spiegelbeeld van één zijde. Er zijn twee ronde hoektorens, daar is de volledige zijde die in twee verdeeld wordt door een identiek vierkant poortgebouw (barbacan). De muren waren voorzien van kantelen. Dit kan eveneens het geval geweest zijn te Bredene, maar dit is natuurlijk niet te achterhalen.

Dit is eigenlijk een herhaling van hetgeen ik schreef in "Een oord genaamd Bredena", maar thans wil ik nog verder gaan. J. MERTENS vernoemt 9 laat-romeinse forten aan de Engelse zuidkust : Brancaster, Burgh Castle, Bradwell, Reculver, Richborough, Dover, Lympne, Pevensey en Portchester. Hij voegt er dadelijk bij : "Al deze versterkingen waren naar eenzelfde plan gebouwd : vierkant of rechthoekig, met dikke muren en uitspringende bastions" en "De strategische betekenis van deze forten blijkt uit hun ligging : zij beheersen een riviermonding of een belangrijke weg naar het binnenland".

Mijn belangstelling voor deze zaak werkte aanstekelijk op mijn goede vriend Jan DREESEN. Deze leergierige en reislustige secretaris van de heemkring De Plate bezocht in Engeland een paar ruines van romeinse forten, o.a. deze van Reculver en Richborough, nabij de zuid-oostelijke kust. Hij bezorgde mij een mooie brochure over beide ruines, met daarin grondplannen en veel detailfoto's.

Op deze wijze was het mij mogelijk nieuwe gegevens te vergelijken met hetgene ik reeds bezat : maten, bouwdatums en ligging.

Al deze forten waren natuurlijk niet identiek. Dit waren ze slechts in grote lijnen. De gebruikte materialen speelden hier vanzelfsprekend een grote rol. Bij de een of andere kunnen ook de hoektorens volledig ontbreken of zijn ze vierkant in plaats van rond. Dit zijn echter details die aan de grond van de zaak niets veranderen.

* * *

Alvorens ondoordachte besluiten te trekken zijn er nog meer vragen te beantwoorden. Er zijn bv. de schaalverhoudingen van het plan. Al de forten rond Oostende zijn extra-groot getekend. Dit is waarschijnlijk ook zo wat het fort van Bredene betreft. We zouden bijgevolg moeten aannemen dat al de rest te klein zou getekend zijn. Dit heeft dan weer voor gevolg dat we de schaal van de ruines moeten aanpassen aan de schaal van het fort, of omgekeerd, wat hetzelfde is. Zo gezien zou de oppervlakte van het fort en deze van de grondvesten beter in elkaar passen.

Ten tweede. De stenen forten, gebouwd op het einde van de 3de eeuw, die deel uitmaakten van de verdediging van de Zuid-Britse en Gallische kusten lagen aan zee of aan een inham. Volgens een reconstructie van het landschap in de Romeinse tijd (C. BAETEMAN, R. DE CEUNYNCK, F. MOSTAERT, H. THOEN) lag wat we nu Bredene-dorp noemen aan een brede inham die doorliep tot Oudenburg. Meer westelijk vinden we de site van de recente opgravingen verricht onder de leiding van Dr. Hugo THOEN. Er werd vastgesteld dat deze site niet zou geleden hebben door overstromingen tijdens en na de Romeinse periode. Eigenaardig is wel dat nog enkele honderden meter meer westelijk de zee eveneens moet doorgedrongen zijn gedurende een niet te bepalen tijdspanne.

Bij het aanleggen van riolering in de omgeving van de Eksterstraat, rond 1980, heb ik zelf vastgesteld dat in de diepe sleuven de vruchtbare bovenlaag slechts een dikte had van één meter. Daaronder was niets dan zand en schelpen.

Hetzelfde heb ik gezien aan de Polderstraat, ten zuiden van de Vicognedijk. Daar was een diepe sleuf die zich splitste, enerzijds richting Vuurtorenwijk, de andere noordwaarts. Deze laatste vertoonde dezelfde bodemgesteldheid als deze voorheen beschreven. De eerste vertoonde aan het begin eveneens puur zand maar dat ging na een twintigtal meter over in vuil slib.

Kunnen we hieruit besluiten dat de inham verschillende vertakkingen had en dat de opgravingsite aan de Sluisvlietlaan zich ergens daartussen bevond ? Ik acht me niet bevoegd daar een antwoord op te geven. Destijds lieten ook meerbevoegden deze zaak vallen....

Kan het ook zijn dat de Bredenedijk aangelegd werd op een kreekrug waar eens de inham lag ?

Grafvondsten in de veenderijen van N. DE SCHUYTERE te Bredene wijzen erop dat in de tweede helft van de 2de eeuw een nederzetting te vinden was in de nabijheid. Hierbij tippen we als locatie op het huidige Bredene-dorp. Wanneer we de geschiedenis

van het romeinse Oudenburg en ook van het engelse Richborough nakijken dan lezen we dat aanvankelijk deze plaatsen verdedigd waren met aarden wallen. Binnen deze eerste wallen van Richborough was een bloeiende nederzetting te vinden. Dit kan ook, in mindere mate evenwel, het geval geweest zijn te Bredene, hetgeen de hoge ligging van de dorpskern kan verklaren.

* * *

Na de verovering van Gallië door de Romeinen kregen onze gewesten een langdurig tijdperk van vrede die met ijzeren hand werd in stand gehouden (Pax Romana). In de derde eeuw verzwakte de macht van Rome om velerlei redenen die hier niet relevant zijn. Hiervan maakten piraten gebruik om voor onze, en de Britse kust te verschijnen. De aarden wallen die de romeinse garnizoenen in de kuststrook dienden te beschermen voldeden niet meer en ze werden hier en daar afgevlakt om plaats te maken voor stevige stenen vestingen. Al deze nieuwe versterkingen waren ongeveer van dezelfde grootte.

Dit verdedigingsstelsel kreeg de naam mee van "Litus saxonicum" of Saksische kust. Bij ons wordt algemeen aangenomen dat de naam zijn oorsprong vond bij de Saksische zeerovers. In Engeland echter is men het hierover nog niet in het reine. Velen houden het bij onze mening, anderen denken dat de naam duidt op de aanwezigheid van Saksers die reeds langs de kust woonden. De laatsten zouden wel eens kunnen gelijk hebben want er waren zeker nog andere zeevolken die gewapende uitstapjes maakten.

Nu we enkele romeinse versterkingen hebben ontmoet kunnen we overgaan tot het maken van enkele vergelijkingen in verband met onze Bredense grondvesten.

OUDENBURG

Oorspronkelijk aarden wal - 7 meter boven de zeespiegel. Verbonden met de zee door een vaargeul.

Einde 3de eeuw : bovenop de aarden wallen bouw van een stenen castellum.

Grootte : ongeveer 150 op 180 meter.

Sporen gevonden van één hoektoren. Waarschijnlijk waren er vier.

Afgebroken in de elfde eeuw.

Stenen hergebruikt voor het oprichten van de abdijgebouwen.

Binnen de site van het fort bouw van de Sint-Pieterskerk, gedeeltelijk met stenen van de ruïnes van het fort.

(Bron : J. MERTENS)

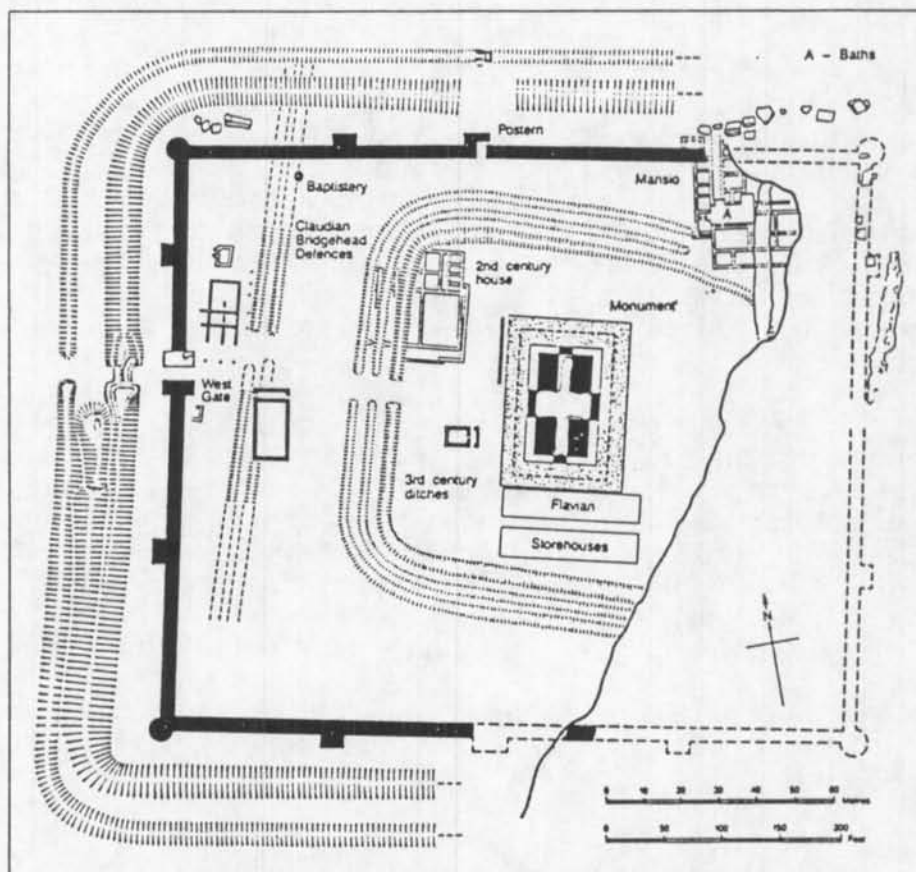
PORTCHESTER

De tekening op blz. 94- werd gemaakt naar een foto van het nog volledig bewaard castellum van Portchester (bij Portsmouth). Merkwaardig is de omheining aan de rechterzijde. We zouden kunnen zweren dat we het stukje grondvesten van Bredene terugzien, de hoektorens (waarvan hier één verdwenen), het vierkant poortgebouw. Voor Bredene is het overschot van de zijmuren dat nog te zien is te klein om te kunnen oordelen of ook daar halfronde bastions waren. Dit laten we dus in het midden.

Belangrijk is wel dat binnen de muren van Portchester eveneens een heel oud kerkje te zien is.

RECVLVER

Aan de monding van de Thames, te noorden van Canterbury.
Resten van de muur zijn nog te zien.
Grootte : ongeveer 160 op 170 meter. Geen hoektorens.
Binnen de ruines staat nu nog een kerk.

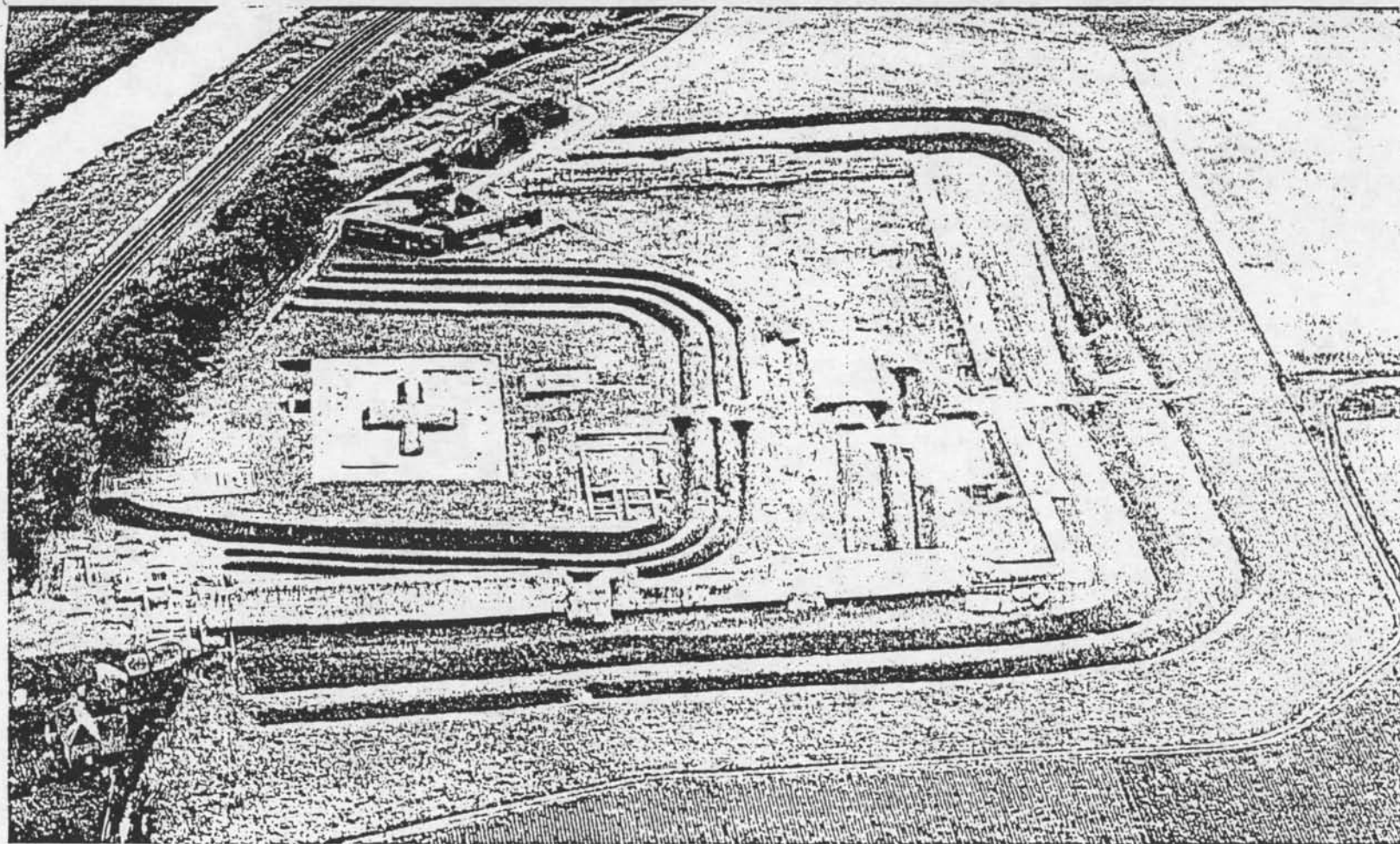
Site plan of visible remains at Richborough

RICHBOROUGH

De oudste verdediging bestond uit rijen aarden greppels en rampaarden, opgeworpen rond het jaar 43 A.D. Daarbinnen groeide Richborough uit van militair kamp tot havenstadje met verscheidene monumenten. Binnen het programma van de kustverdediging werd rond het jaar 275 de nodige grond geëffend voor de bouw van een stenen fort, rechthoekig van vorm, met ronde hoektorens en vierkantige bastions. Resten van een doopvont zijn nog te zien, wat aantoont dat ter plaatse reeds op het einde van de 4de eeuw een kapel was gebouwd. Sommige gedeelten zijn nog 8 meter hoog, andere stukken werden volledig afgebroken door rovers die de stenen elders konden gebruiken.

* * *

We zien dat de geschiedenis van ieder der besproken forten, tot op zekere hoogte, een parallel verloop kende. Eerst was er een kamp of nederzetting van de Romeinen waarrond, na verloop van tijd, de aanleg van een aarden omwalling nodig geacht werd. Toen op het einde van de 3de eeuw het gevaar acut was ging men over tot de bouw van stenen forten, min of meer volgens eenzelfde grondplan en van dezelfde omvang.

Aerial view of Richborough (1956)

Luchtfoto van RICHBOROUGH

Het doopvont staat in de rechter benedenhoek van het fort

De binnenste greppels werden gegraven na de bouw van het stenen fort

DEZE FOTO LAAT TOE ZICH EEN BEELD TE VORMEN VAN HET ROMEINSE OUDENBURG

Naderhand, na het vertrek van de Romeinen, werden de forten of wat ervan overbleef, geschikte vestigingsplaatsen voor de indringers : Saksen, Friezen en Franken. Bij de kerstening van deze kustplaatsen vormden ze ideale plaatsen om een eerste kapel of kerkje te bouwen, hoog gelegen, in zekere mate veilig, en waar reeds bewoning te vinden was. Bij ons begon de afbouw van de forten gaandeweg omdat de gebruikte materialen in een streek die arm was aan natuursteen voor andere doeleinden konden aangewend worden.

De aanwezigheid van een Romeins fort te Bredene wordt door mij niet meer betwijfeld : einde 3de eeuw, en gelijkwaardig aan de andere forten. De dorpskern zie ik ontstaan binnen de omtrek van het gewezen fort, en daar kwam logischerwijze de eerste kapel of kerk van Bredene.

Mag ik eindigen met de slotwoorden van Dr. Hugo THOEN van het "Post scriptum" die hij toevoegde aan zijn bijdrage in BREDENIANA : "Voor ons mag deze 900 gerust 1900 jaar Bredene worden, dant in het jaar 88 na Chr. liepen er reeds Bredenaars rond, zij het in een Romeins kleedje !".

NOTA'S

1. Volgens ir. B. COX (Van den Tocht in Vlaanderen) werd de brug gebouwd aan de Oostpoort, waar vóór de doorsteek in 1584 eveneens twee kleine bruggen lagen, richting Blutsyde. De maker van de kaart uit 1600 tekent de brug zuidelijker, op de plaats waar later de ponte of overzet zou aanleggen. Dit laatste lijkt mij niet zo logisch.
2. Volgens VLIETINCK (blz. 274) werden rond Bredene drie schansen opgeworpen. Deze kon men bezwaarlijk beschouwen als forten. Het waren eerder wachtposten die slechts aan enkele soldaten konden dekking geven. Men vond ze overal langs de wegen in de streek. Geen wonder dat deze uit aarde en takken opgetrokken bouwsels vlug als "ruiné" of "defaced" voorkwamen op de schetsen die van de omgeving van Oostende gemaakt werden. De schans, op de Engelse schets aangeduid als "Trione sconce defaced" is dezelfde die we ontmoeten op de kaart "Kustvlaanderen in 1600" (nr. 1 in "De havens aan de kust en aan het Zwin" door René LAURENT (A.R.A. 1986). Deze schans, voor zover we kunnen uitmaken, lang bijna ter hoogte van het Fort Bredene, maar wel aan de overzijde van de Bredenedijk. Ze vormt als het ware een vooruitgeschoven stelling. De schans tegenaan de duinen, op onze kaart uit 1600, draagt eigenaardig genoeg dezelfde naam. De Franse tekst duidt haar aan als "ruiné".
3. Op de kaart van het Brugse Vrije van Pieter POURBUS (1560) merkt men dat Bredene-dorp omringd is door water dat aansluit aan een zwin dat richting duinen loopt. De vraag is of de bouwers van Fort Bredene gebruik gemaakt hebben van dit ringwater om er een vestinggracht mee te vormen. Op dezelfde kaart zijn de zogenaamde ruïnes van een Romeins fort niet getekend. Voor POURBUS bestond waarschijnlijk weinig reden om ruïnes een plaats te geven op zijn plan. Er is echter IETS te zien dat kan aangetoond worden, maar het is zo vaag dat ik er geen rekening mee wens te houden.

VOOR DIT ARTIKEL WERDEN VOLGENDE WERKEN GERAADPLEEGD

1. Negentien Belgische steden in kaart en prent - Tentoonstellingscatalogus door Lisette DANCKAERT.
2. J. MERTENS - Oudenburg en de Vlaamse kustvlakte tijdens de Romeinse periode (Biekorf).
3. J.S. JOHNSON - Richborough and Reculver (English Heritage - London).
4. B. COX - Van den tocht in Vlaanderen.
5. De Romeinen langs de Vlaamse kust (verscheidene medewerkers) Gemeentekrediet.
6. E. VLIETINCK - Het oude Oostende.
7. René LAURENT - De havens aan de kust en aan het Zwin.
8. Bredeniana - Dr. Hugo THOEN - De vroegste bewoning : De Gallo-Romeinse aanwezigheid te Bredene (1ste - 3de eeuw na Chr.).

SCHATTIGE MARITIEME SOUVENIRS UIT DE BELLE-EPOQUE

door Norbert HOSTYN

Wie kent er niet de fascinerende etalage van het Museum Ensorhuis in de Vlaanderenstraat te Oostende ? De etalage met zijn wondere wereld van schelpen, koralen, maskers, zeemeerminnen en allerlei souvenirartikels ! Wie is er nooit een ogenblik blijven stilstaan om dit curieuze ensemble geestelijk te "absorberen" ? ?

Twee "postuurkes" daar houden sinds een hele tijd mijn aandacht vast, intrigeren me : het zijn twee beeldjes, getekend J. LE GULUCHE en onderaan gestempeld FONTAINE DORMIEUX PARIS. Ze zijn in lichtbruine gebakken aarde en met polychromie afgewerkt. Het ene stelt een redder voor, het andere zijn vrouwelijke tegenhanger. In het geheel is er een opschrift "OSTENDE" aangebracht. Dit is er duidelijk met een stempeltje opgezet zodat het opschrift blijkbaar aangepast kon worden aan de stad van de souvenirhandelaar-afnemer.

In dezelfde sfeer bezit het Museum Ensorhuis een tabakspot, uitgewerkt als een visserskop : een gebaarde visser met pijp in de mond. Zijn muts vormt het deksel van deze pot. Ook hier is de materie een bruinbakkende klei. Op de kraag van de visser is het opschrift "Ostende" geschilderd. Deze tabakspot draagt het merk "MOINET MABILAT MADE IN FRANCE".

Ook in een etalage van de afdeling "Belle Epoque" in ons Heemmuseum "De Plate" vinden we een aantal dergelijke beeldjes terug, zij het van kleiner formaat.

Eén van onze leden, de heer Freddy DUFAIT, verzamelt ook al jaàren dergelijke terracottas en ook zijn collectie konden we inkijken.

Het zijn allemaal items die behoren tot een groep terra-cotta voorwerpen die te koop werden aangeboden in badplaatsen en vissersstadjes in een ruime periode rond 1900.

Het betreft telkens voorstellingen van vissers en vissersvrouwen of van zeelui in het algemeen.

Dezelfde types en voorstellingen komen steeds terug :

- visser en vissersvrouw (koppel van 2 losse beeldjes of samen op één sokkel); voorgesteld met voordehand-liggende attributen zoals bv. het visnet.
- visser en vissersvrouw staande bij een bootje of zittend op de rand ervan.
- visser(s) op hun vaartuig : vissend, het zeil optrekkend....
- visser(s) op hun vaartuig dat vergaat ("En détresse").
- visser(s) bij een kruis of een Mariabeeld.
- roerganger, zeelui bij een kaapstander, enz.
- redders/redsters die een boei gooien.

Daarnaast zagen wij ook voorstellingen van vuurtorens.

Ook rookartikelen behoren tot deze groep : tabakspotten in de vorm van een pittoreske zeemanskop, hetzij met zuidwester op of met matrozenmuts. En wie pijptabak zegt, zegt ook pijpeas, en dus ook asbakken - dit althans....voor zover men de as niet op de vloer kieperde. Deze asbakken in gepolychromeerde terra-cotta zijn meestal de combinatie van een schaalpje (het as-recipiënt) en een statuette van een zeeman.

Er zijn ook objecten waarin een uurwerk en een thermometer waren ingebouwd.

FIRMA'S, MERKEN, AUTEURS

Als voornaamste firma's vonden we - voortgaande op de merken van de onderzochte stukken : "Céramique d'Art I.A.", "Fontaine Dormieux Paris" (het werk van J. LE GELUCHE), "Moinet Mabillat" en "Hamm" (1).

Over deze firmas vonden we geen gegevens terug. Ze staan, voor zover we konden nagaan, niet in het naslagwerk over Franse ceramiek van TARDY vermeld.

Vele voorwerpen dragen serienummers. Deze zijn meestal met een stempel in de nog natte klei gedrukt. Een zeldzame keer vonden we ingekraste nummers.

De stukken werden vaak voorzien van een ingedrukte stempel met de naam van een badplaats. Zo kan men van eenzelfde moule exemplaren vinden met "Ostende" ingestempeld, maar evenzeer "Middelkerke", "Heyst", "Blankenberghe" of bv. "Brest" of "Calais".

Ook kon men - door kleine ingrepen na het mouleren - de basisfiguur wat "aanpassen" aan de noodwendigheden van de locale klederdracht (bv. een ander type hoofddekseel).

LE GULUCHE

Een belangrijke naam inzake ontwerp van deze sculptuurtjes - zoniet de belangrijkste - lijkt ene beeldhouwer/modelleur J. LE

GULUCHE te zijn geweest. We slaagden er voorlopig evenmin in méér over hem te weten te komen.

In de Franse beeldhouwkunst van de vorige eeuw vond ik enkele namen van kunstenaars terug die ik min of meer beschouw als de directe voorlopers van dit maritieme souvenirproduct : Pierre-Adrien GRAILLON en César-Adrien GRAILLON, alsook Adrien FOURDRIEN, allen beeldhouwers uit Dieppe, nakomelingen van de beroemde ivoorsnijders uit deze stad.

In de catalogus "La sculpture du XIXe siècle dans l'Eure (Musée de Bernay)", staan enkele beeldjes afgebeeld die weliswaar ouder zijn dan de hier besproken statuetten maar die reeds in dezelfde geest gedacht zijn.

Ook het beeldhouwwerk van de mij verder onbekende beeldhouwer BOBBIAS (wellicht Frans), zit volledig in de geest van de hier besproken souvenirartikels. Van BOBBIAS zagen we in een priveverzameling een bronzen statuette met voorstelling van een matroos die een reddingsboei gooit. Hij staat op een sokkel waarop ook een sloep is aangebracht. Deze sloep heeft als toepasselijke naam "SPES".

Met deze bijdrage willen we dit product weer eens onder de aandacht brengen : schattige kitch van een eeuw geleden. De tijd heeft ze een patine, een aura van nostalgie en bekoorlijkheid gegeven....

Musea :

DUNKERQUE, Musée Portuaire.

LADUZ PAR AILLANT, Musée rural des arts populaires.

OOSTENDE, Museum Ensorhuis.

OOSTENDE, Heemmuseum De Plate.

- (1) "Hamm" is mogelijk ook een signatuur van de kunstenaar i.p.v. een fabrieksmerk. Op de beeldjes staat "HAMM MADE IN FRANCE".
-

OPROEP

In september 1994 zal het 50 jaar geleden zijn dat Oostende werd bevrijd door de geallieerde troepen. Om dit te herdenken plannen wij in het najaar 1994 een fototentoonstelling over Oostende gedurende de oorlog en bij de bevrijding.

Wij zijn ervan overtuigd dat vele leden nog nooit eerder getoonde of gepubliceerde foto's over deze periode thuis, ergens in een album of een schuif, hebben liggen.

Daarom doen wij een beroep op onze leden. Bezit U originele foto's over Oostende gedurende W.O.II, de bevrijding, kort na de bevrijding, neem dan contact op met één van onze bestuursleden. Wij garanderen dat de foto's na de tentoonstelling aan de eigenaars worden terug bezorgd. Geeft U liever Uw foto's niet uit handen, dan zijn wij bereid Uw foto's bij U thuis te komen fotograferen.

Het bestuur

EEN NIEUW GALGEVELD VOOR OOSTENDE 1776

door Julien VERHAEGHE

Burgemeester Arout HOIJS zat eind 1776 met een zwaar probleem. Het Magistraat van Oostende had, na een proces dat begonnen was op 29 april, de jood HEYMAN Isaak, allias Herman TRESLER, wegens valsmunterij ter dood veroordeeld. Deze laatste had van j^e Marie Joanna VAN VOSSEM, weduwe van Sr Guillelmus DE BROUWER, een grote hoeveelheid kant gekocht, en haar betaald met valse bankbrieven van 10 Engelse pond sterling.

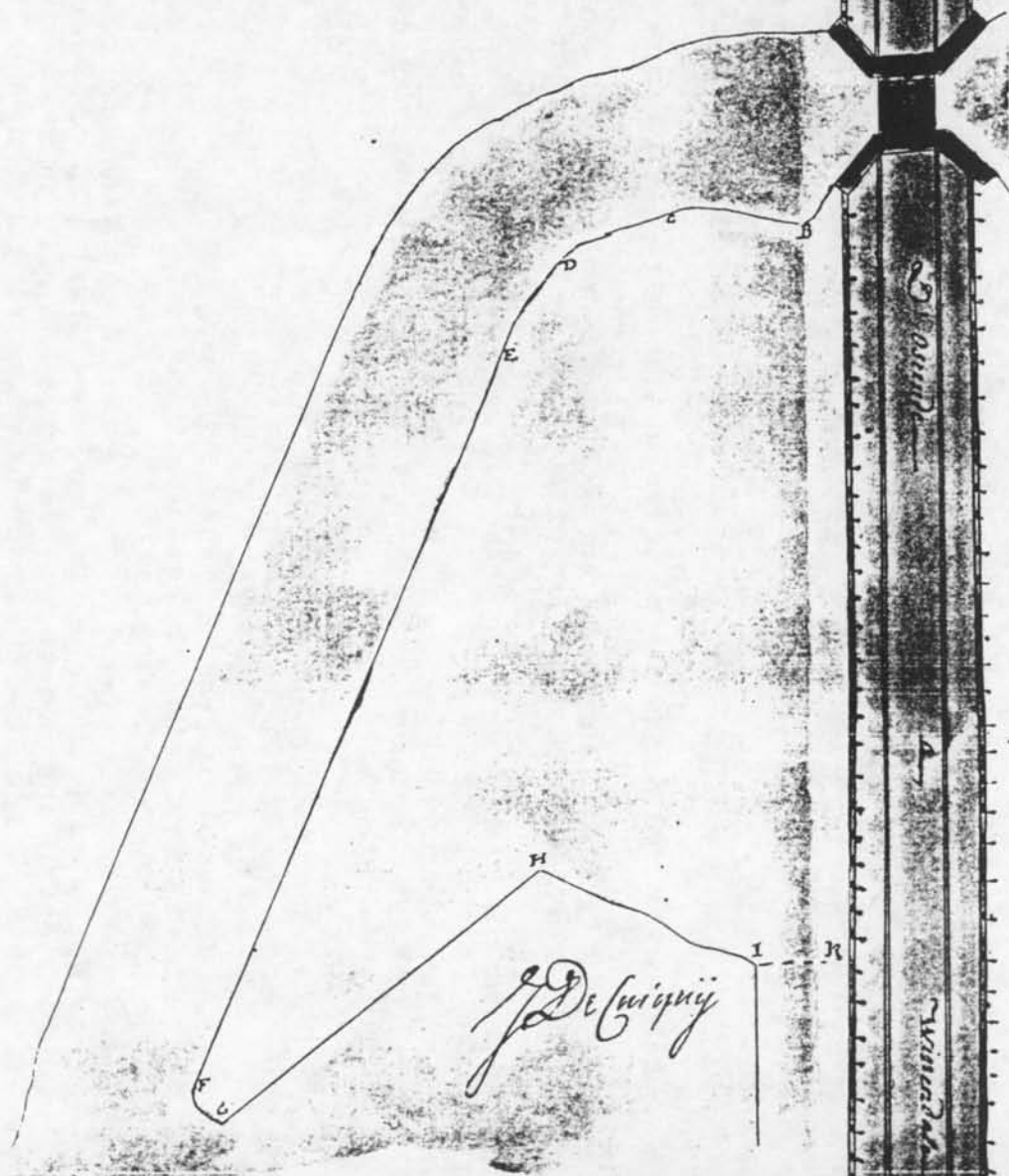
De terechtstelling zelf bracht geen moeilijkheden mee, dat gebeurde traditioneel op de Grote Markt voor het stadhuis, en was telkens aanleiding tot een grote volkstoeloop. Het probleem was dat nadien het lijk op het galgeveld, buiten de stadsmuren, moest opgehangen worden aan een galg, en daar tentoongesteld blijven "ten exemple". Nu was door een of andere reden het oude galgeveld niet meer beschikbaar, en moest dus uitgekeken worden naar een nieuwe plaats; de veroordeelde zou wel wachten.

Na wikken en wegen deed het Magistraat op 12 november per brief een verzoek aan het College van het Brugsche Vrije om te mogen beschikken over "seker plaetse" onder jurisdictie van het Vrije, gelegen voorbij de eerste brug over de Sint-Catharinakreek langs "onsen calsjidewegh naer Wijnendale". De stad was eigenaar van de grond, en had toegestaan dat bij de aanleg van de steenweg deze grond gebruikt werd om erop een barak te bouwen voor materiaal. Het Magistraat wenste nu op dezelfde grond een "blauwe arduije galge op te rechten om daer aen te exposeren de criminele uijt krachte van onse vonnissen ter doodt geexecuteert". Het Magistraat verzocht om spoedige verlening van de toestemming daar "het soude konne gebeuren dat er in het korte van de galge in questie gebruijck sal moeten gemaakt worden".

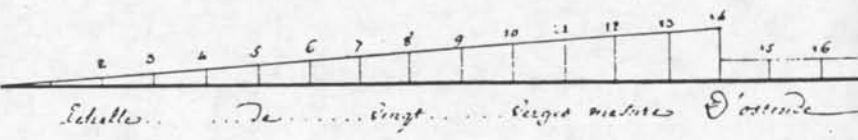
Reeds op 14 november werd de zaak te Brugge behandeld. In principe was het Vrije akkoord, en op 16 november werd naar Oostende geschreven om te vragen dat men hun een "carte figuratif" met opgave van de oppervlakte van het perceel zou zenden. Tevens vroeg men om een ontwerp van een "acte van non-prejudice". Het Magistraat verzond het gevraagde op 6 december en drong nogmaals aan op spoed.

Het verzoek werd toegestaan op 7 december op voorwaarde dat "het de Heren van Oostende niet toegestaan sal wesen in het geval dat in den transport van doode lichaemen naer de voorseijde plaetse patibulaire (= galgeveld) wiert gedraegen de roede van justitie, deselde roede niet en gerecht (1) en is te draegen op het territoir tusschen de stadt ofte schependomme ende de noggesijde plaetse patibulaire".

Op 10 december schreef het Magistraat van Oostende een brief aan de Heren van het Vrije om te bedanken voor de verleende toestemming, en om te verzekeren dat "wij en sullen van soo gracieuze toelatinge noijt ander gebruijck maecken dan op de wijze bij uwen geëerden van 7 deser voorgehouden, mits wij ons altijts sullen trachten te verwijderen van alle hetgonne eenige de minste

Plan
 De la Place Potibulaire
 Pour la Ville et port d'Orinda
 A premiere part de la chaussee sortant d'Orinda
 B.C.D.E.F.G.H.I.K place potibulaire

J. De Guisquij

aenleijdinge soude konnen geven ot krinckinge van eene externe jurisdictie.

De uitrusting van het terrein en het oprichten van de galg moet dan zeer vlug gebeurd zijn, want op 1 februari 1777 schreef het College van het Vrije aan hun "lieven ende beminden bereijder Cobbaert" van 's Heerwoutermansambacht om hem te melden dat "maendagh aenstaende" te Oostende een terechtstelling zou plaatsvinden en hem te belasten "aldaer present te wesen".

Op 6 februari bracht bereijder COBBAERT verslag uit aan het College van het Vrije. Hij schreef in zijn rapport dat hij zich "op den derden ditto heeft gevacheerd naer de stad van Oostende ende ghevigileert wegens den transport van het dootd lichaem van den aldaer ghejustificieerden jode naer de plaetse patibulaire". Hij verklaart te hebben "ghesien dat die van het Magistraet aldaer met de roede van justitie gherecht sijn ghecommen buijten de Westpoorte tot naerbij het crucifix aldaers staende op UEL territoir, alwaer sij de gemelde roede hebben laeten vallen tot dat sij, gecommen sijnde op de plaetse patibulaire, sij degonne aldaer opgerecht hebben gehouden tot soo lanck 't recht was volbrocht, ende te retour gecommen met gestreckten roede tot voorbij den voormelden cruijce".

Bron : R.A.B. bundels Brugsche Vrije nr. 18. Zie ook Julien VERHAEGHE "Sentencen crimineel; deel 4, blz. 16 e.v. (voor het proces).

(1) GERECHT staat hier voor OPGERICHT, RECHTGEHOUDEN.

20-JARIGE INDEX

De cumulatieve index over de jaargangen 1971-1991 is verschenen.

Ze omvat 127 bladzijden en werd samengesteld door dhr. Norbert HOSTYN, stadsconservator en effectief lid van de kring.

Inhoud

- Voorwoord van de voorzitter
- Inhoudstafel van alle verschenen artikels gerangschikt volgens auteur.
- Overzichtslijst fotobladzijden en illustraties in de tekst.
- Overzichtslijst boekbesprekingen.
- Index op de persoonsnamen.
- Index op de trefwoorden.
- Index op de Oostendse maatschappijen.
- Index op de straatnamen.

Dit "monumentale" werk en onmisbaar instrument voor al wie regelmatig de Platetijdschriften consulteert is te verkrijgen aan de balie van ons museum aan de prijs van 250 Fr. of door storting van 330 Fr. (250 Fr + 80 Fr portkosten) op rekening

000-0788241-19

Heemkring De Plate

Oostende

met vermelding "cumulatieve index"

OOSTENDSE SLUITZEGELS

Sluitzegels werden vroeger veelal op brieven als publiciteit voor het toerisme of voor een bijzondere gebeurtenis aangebracht.

Hierboven enkele voorbeelden van Oostendse sluitzegels, waarvan de carnaval-zegel van Ensor de meest gezochte en waardevolle is.

VOTIEFSCHEEPJES EN MARITIEME EX-VOTO IN DE KAPUCIJNENKERK TE OOSTENDE

door J.B. DREESEN

De Kapucijnenkerk te Oostende is de enige Oostendse kerk die een altaar heeft gewijd aan Sint Antonius. Deze heilige is in de visserij, en ook bij de andere zeelui van onze streek, altijd zeer gelief geweest. Zij verkozen hem als patroonheilige boven Sint Elmus of Sint Niklaas. In de Paterskerk heeft men destijds nog ernstige pogingen gedaan om de vissers van hun dwaling af te helpen. Maar het is hen niet gelukt. Onze vissers bleven, ankervast, in hun "Toontje" geloven. Het beeld van Sint Elmus, dat in de Paterskerk stond, is blijkbaar in de beeldenstorm gebleven die voor enkele jaren in deze kerk gewoed heeft. Tijdens ons laatste bezoek aan de kerk hebben we het niet meer gezien.

De Kapucijnenkerk is, rond het Sint Antonius altaar, enkele votiefscheepjes rijk die echter, zeer eigenaardig, tot nog toe weinig aandacht kregen van de volks- en heemkundigen. Enkel de heer J.P. FALISE gaf, in zijn beschrijving van het interieur van de kerk (1) hiervan een loutere opsomming.

De verzameling verdient echter meer dan een summiere vermelding.

Midden in de kerk hangen een drietal grotere scheepsmodellen terwijl rond het Sint Antoniusaltaar een paar kleinere gegroepeerd staan. Bovendien is er een brandraam met maritieme inslag, gewijd aan Sint Antonius, dat als een maritieme ex-voto mag beschouwd worden. In de onmiddellijke omgeving van het brandraam staat nog een middelgroot scheepsmodel van een visserssloep.

Laten we even de diverse modellen opsommen met het weinige dat we er tot nog toe over weten.

Vooraan hangt een model van een Compagnieschip, zeer goed gebouwd en ook onderhouden. Dit stuk werd in 1981 door de Kerkfabriek uitgeleend voor een tentoonstelling met internationale allure te Parijs (2). In de catalogus van deze tentoonstelling lezen we op blz. 101 onder het nr. 98 het volgende :

98. "Jeanne d'Arc" Belgique. 1783.

Modèle votif de frégate, grée sans voile. Sous la ligne de flottaison la coque est doublée de cuivre. Ni la provenance de la pièce, ni la raison pour laquelle elle a été offerte sont connues.

Maquette suspendu, en bois. 115x80x40.

Inscription à la poupe : "Jeanne d'Arc" ; sur une plaque fixée à la muraille : "1783".

Eglise des Capucins, Ostende, Belgique.

Vrije vertaling : Votiefmodel van een fregat, opgetuigd zonder zeilen. Onder de waterlijn is de romp beslagen met koperen platen. Noch de oorsprong noch de reden van schenking zijn gekend.

Opgehangen makette in hout.

Inscriptie op de spiegel : "Jeanne d'Arc"; op de plaat aangebracht op de romp : "1783".

De tekst is getekend met de initialen J-V-B. Dit zijn de initialen van de, goedgekende, oud-conservator van het Scheepsvaartmuseum te Antwerpen J. VAN BEYLEN.

Bij een nader onderzoek van het model bleek dat de naam niet op de spiegel staat maar op plaatjes op de verschansing van het voorschip. Het jaartal kwam nergens op voor.

Ook met de maten bleek er iets te haperen. De lengte over alles zonder boegspriet is 86 cm; met boegspriet 116 cm. De grootste breedte 23,5 cm en de holte 21 cm.

Het boegbeeld is een schrijlings zittende vrouwenfiguur die recht vooruit kijkt.

De spiegel is rijkelijk versierd en draagt een tweetal wapenschilden waarvan een met drie torens en een gouden sleutel (3). De bewapening bestaat uit 4 kanonnen op het achterdek (2 aan elke zijde) en 10 op het hoofddek (5 aan elke zijde).

De drie masten zijn elk verlengd met twee stengen.

Op de binnenkant van het luikdeksel staan de namen van de personen die de makette ooit herstelden of restaureerden. De tekst luidt :

1930. Door Emile ASAERT van Oostende.

1942. Door Louis BARRAT.

1958. Door Jules GONTHIER van Brugge.

1964 en 1982. Door -Kapitein-ter-Zee J.C. LIENART.

Uit een gesprek met de heer LIENART bleek dat hij het model in 1964 volledig gerestaureerd had en in 1982 enkele herstellingen had uitgevoerd. De herstelde schade was te wijten aan een val van het model bij het ophangen, na de terugkeer uit Parijs.

Bij deze gelegenheid veranderde hij de Franse vlag, die het schip voerde, in die van de Oostenrijkse Nederlanden en plaatste op het voorschip de Oostendse vlag.

Het tweede model dat er hangt, is een, als brik getuigd, tweemast koopvaardijschip.

De masten zijn voorzien van zeilen, maar zijn niet allen gespreid. Het voert 3 stagzeilen en 4 zeilen per mast (1 minder dan het normaal briktuig). Het voert geen kanonnen maar heeft 9 geschutspoorten per boord. De tuigage is 19de eeuws. Het boegbeeld, een zeemanskop met baard, werd waarschijnlijk later bijgevoegd of heeft een vroeger beeld vervangen. Het ziet er te nieuw uit. Het vaartuig voert een Zweedse vlag.

De lengte over alles is 83 cm (zonder boegspriet) 104,5 cm (met boegspriet). De grootste breedte 19 cm.

Er staat een gerokken rankmotief als versiering op de verschansing aan weerszijden van de boeg en de windveren.

Het model is als volgt geschilderd :

verschansing; zwart en wit,

romp (tot aan de waterlijn); zwart, wit, zwart,

bodem; groen.

Over de oorsprong is niets geweten. Het zou eertijds in het bezit zijn geweest van notaris VAN CAILLIE.

Het derde, hangende, model is een rudimentair gebouwde viermaster zonder zeilen. De bouw maakt een vrij amateuristische indruk.

De drie voorste masten zijn uitgerust met 2 stengen, de achterste mast is een paalmast. De 4 masten zijn voorzien van ra's om 3 zeilen per mast te voeren. Het schip heeft een ronde achterstevan.

Lengte over alles 86 cm (zonder boegspriet) 101,5 cm (met boegspreiet). Breedte over alles 17 cm. Holte 15,5 cm.
Op de verschansing van het voorschip en op de spiegel werd een tak met bladversiering aangebracht. Op de achtersteven werd een munt of penning met een, rechts kijkend, mannenhoofd genageld.
Over de oorsprong is verder niets geweten. Het zou eertijds ook in het bezit zijn geweest van notaris VAN CAILLIE.

In de hoek, rechts van een brandglas gewijd aan Sint Antonius staat het model van de zeilvissloep 0.169. Er hangt een tekst bij waarop het volgende te lezen is :

"Makette van de vissersboot "Ster der Zee" vergaan op 21 november 1936. Alleen de eigenaar van de boot, schipper VERSCHELDE Richard, werd gered. De drie overigen verdronken.
Later in 1960 is Richard VERSCHELDE verdronken op het Klein Strand, terwijl hij iemand het leven redde.
Dit scheepje is gemaakt door de kleinzoon COUCKE Edward Marcel".

Het vaartuig is een als kotter getuigde eenmaster (met gaffelzeil, gaffeltopzeil en drie stagzeilen).
Lengte over alles 59 cm (zonder boegspriet) 83,5 cm (met boegspriet). Grootste breedte 22 cm. Holte 16 cm.
De gebruikte kleuren zijn : verschansing en romp tot waterlijn; groen met een witte moustache. Onder de waterlijn; rood.

Rond het Sint Antonius altaar staan de volgende kleinere modellen.

Links van het altaar.

- a. Een volmodel van een eenmastige zeilvissloep de 0.84 (het schip heeft een schroef, het roer is afgebroken). Op de boeg staat de naam van het vaartuig, EUROPA en het nummer 0.84.
Het model heeft een grootzeil en een stagzeil. Ze zijn in blik bruingeschilderd. Op het grootzeil staat het nummer 0.84.
Lengte over alles 23,5 cm. Grootste breedte 6,8 cm. Holte 6 cm.
Gebruikte kleuren : Boord; rood. Moustache; groen. Romp: rood.
De vermoedelijke schenker is Eduard SALLIAU (1).
Waarschijnlijk had ook de vroegere uitbater van de "Gantois" Fernand DESMET iets met het schip te maken.
- b. Een modelvissersschip, stoom of motor, 0.152, in een driekantige fles.
Het scheepje heeft twee masten waartussen de antennen gespannen staan. Lengte van de fles : 25 cm. Hoogte : 7,5 cm.
Kleuren : Romp; zwart met witte streep. Moustache; wit. Scheepsbodem; rood. Masten; groen, wit en rood (van boven naar beneden). Opbouw; groen en oker.
Vermoedelijke naam en schenker : Jean-Marie en Joseph ASPESLAGH (1). De aangehaalde referte spreekt echter van 0.182.

Rechts van het altaar.

- c. Een model van een vissersschip (stoom of motor) onder glas.
Het schip heeft twee masten die elk getuigd zijn met een zeil.
Volgens de aanduiding op het voorste zeil hebben we hier te doen met de 0.143.
Afmetingen van het glas : 34,5x27x10,5 cm.

Lengte over alles 26 cm. Grootste breedte 6 cm.
Het schip voert de Belgische vlag in de achtermast.
Kleur van de romp; zwart met witte lijn en witte moustache.
Over de eventuele schenker of eigenaar is tot nog toe niets
geweten.

- d. Een model van een zeilvissloep met drie masten (?) de 0.109, bevestigd op een plank. Rudimentair gemaakt. Het schip voert vier bruine zeilen in papier. Scheepsnummer staat op de boeg en op het middenste zeil. Lengte over alles 33 cm. Grootste breedte 8 cm. Kleuren van de verschansing en de romp; zwart, onder de waterlijn; rood. Op het schip stonden twee gekleurde paspoortfoto's van relatief jonge mannen. Enig familieverband? Volgens de referte zou het schip de Jacob van Maerlant zijn geweest en de eigenaar Louis DECRETON (1).
- e. Volmodel van zeilvissloep met een mast. Met nummer 0.183 op het grootzeil. De mast heeft een steng en het schip voert een grootzeil (genre langbomer maar de giek ontbreekt) en een stagzeil. De zeilen zijn in papier. Staat op een plank. De naam komt op de boeg voor, maar is moeilijk te lezen SPILLIANT (?). Lengte over alles 24 cm, met boegspriet 29 cm. Grootste breedte 4,5 cm. Kleuren. Romp; zwart. Bodem; rood. Heeft een lange boomkor aan boord (gebroken).

Centrum van het altaar.

- f. Een model van een motorschip de Elisabeth-Gilberte 0.336. Lengte over alles 40 cm. Grootste breedte 11 cm. Het schip voert twee masten met een bazaarzeil aan achtermast. De naam Elisabeth-Gilberte, Oostende komt voor op de ronde achtersteven. Op de voorsteven komt een tekening voor die een boegplank verbeeld waarop een gestrekte zeemeermin geschilderd is (4). Het schip zou later de 0.210 geworden zijn (1). Kleuren; zwart met witte lijn en groene moustache.

De heer Frans COOPMAN bezorgde me hierover volgende info. Gebouwd te Oostende in 1929 op de werf Wwe DENYE. Houten romp. Diesel Otto Deutz 150 pk. L.B.H. 20,03; 6,13; 2,85 m. Reder Weduwe CREKILLIE Jan.

Als laatste behandelen we het brandraam dat gewijd is aan Sint Antonius. Het geeft een geknielde Sint Antonius weer in aanbidding voor het kind Jezus op een wolk. Rechts van hem komt een lint voor met de tekst "Jesus zoon van de heilige moeder Maria ontferm u onser".

Iets lager staat de volgende tekst "Alwie den heiligen Antonius tot voorspreker heeft verkrijgt van god alle slach van weldaden". In het onderste deel komt een eenmastige zeilsloep voor met een man staande aan de mast. Het schip heeft een grootzeil en een stagzeil. Op het grootzeil staat het scheepsnummer 0.92.

Links van het schip staat de aanduiding AD (anno domine) en rechts 1869 (waarschijnlijk het jaar van de schenking).

Het brandraam is onderaan rechts getekend S. COUCKE. Glasschilder. Brugge. 1869.

Daar op dit brandraam een visserschip met zijn nummer voorkomt doet dit vermoeden dat we hier te doen hebben met een maritieme ex-voto.

Het brandraam stond vroeger links van het altaar waar het niet tot zijn recht kwam vanwege een daar achter staande muur. In 1960 werd het, na restauratie, in het venster rechts van het altaar geplaatst waar het veel beter tot uiting komt.

Op basis van deze eerste gegevens kunnen we nu trachten meer te weten te komen over de oorspronkelijke bedoelingen van de personen die deze modellen hier deponeerden. Anderzijds zal deze opsomming die als een soort inventarisatie moet aanzien worden, bijdragen tot het behoud van de stukken. Dit is althans onze hoop.

Referenties.

1. J.P. FALISE in tijdschrift De Plate blz. 87/188. Beschrijving van het interieur van de Kapucijnenkerk.
  2. MUSEE DE LA MARINE. Ex-voto marins dans le monde. Blz. 101. Paris. 1981.
  3. J.C. LIENART. Persoonlijke nota's i.v.m. de restauratie.
  4. J. VAN BEYLEN. Mededelingen Marineacademie. Boek XXII. blz. 149 e.v.
-

MERCEDEZ-BENZ EN OOSTENDE

Het automerk Mercedes-Benz heeft in het autoverleden van Oostende flink wat prestaties geleverd. Vanaf 1903 werden in onze stad reeds autorennen georganiseerd. Mercedes-Benz haalde hierop telkens de beste prestaties zoals we kunnen zien aan het volgende lijstje.

11 juni 1903	10 kilometers van Oostende	1e Prijs
12 juni 1903	5 kilometers van Oostende	1e Prijs
20 mei 1904	de kilometerrennen van Oostende	Wereldrekord
14 juli 1904	automobielseweek van Oostende	1e en 2e Prijs
18 juli 1904	de mijlrennen van Oostende	1e en 2e Prijs
20 juli 1904	de kilometerrennen van Oostende	1e en 2e Prijs
15 juli 1907	Week van Oostende	1e en 2e Prijs
13-16 juli 1908	Week van Oostende	1e Prijs
12-16 juli 1909	Week van Oostende	1e Prijs en het Wereldrekord
14-16 juli 1910	Week van Oostende Circuit du Littoral	1ste Prijs
29-30 juli 1913	Automobielsemeting Oostende	1ste Prijs
11-14 juli 1914	Oostendse automobielseweek	1ste Prijs

Als afgevaardigde van de "Mercedes-Benz Club van Oostende", knoopte ik vorig jaar weer aan met de traditie en richtte in onze stad een manifestatie in voor oude Mercedes-Benz wagens.

Tussen de opgegeven data van de vroegere organisaties en die van de manifestatie van 1993 hebben er te Oostende nog automanifestaties plaats gevonden waarin Mercedes-Benz prijzen wegkaapte. Ik zou de leden van de Kring zeer dankbaar zijn moesten ze me de weg kunnen wijzen naar krantenknipsels, prentkaarten, foto's en dergelijke over deze manifestaties.

Roland PIERLOOT
Elisabethlaan 21
8400 Oostende